

HERFST
04/2023

vogels

SAMEN
VOOR VOGELS
EN NATUUR



Hoe weten
vogels de weg?

Vliegkunstenaar rode wouw

De bekoring van
baardmannen



Vogelbescherming
NEDERLAND

Geluk is...

TEKST NADJA JANSMA

Geen vogel zo huiselijk als de huismus. Ze doen alles samen en komen in hun leven nauwelijks verder dan een paar honderd meter van hun geboorteplek. Wie zo'n vrolijk kwetterende groep in zijn buurt heeft, behoort tot de gelukkigen.

Een tijdje geleden hoorde ik het ineens in mijn achtertuin: *tsjilp, tsjilp, tsjilp*. Huismussen. Nooit eerder had ik dat heerlijke geluid in mijn buurt gehoord; ik werd er instant gelukkig van. Kennelijk kun je mussen missen zonder dat je het weet. Maar nu ik erover nadenk; als ik bij mijn ouders de huismussenrijke straat inrijd, of een dierbare collega aan de telefoon heb

een huismus

waar de mussen in de tuin kwetteren dat het een lieve lust is, piekt er altijd een geluksmomentje.

Weinig avontuurlijk

Huismussen: je hebt ze of je hebt ze niet. Ze zijn enorm plaatstrouw, blijven hun hele leven in de buurt waar ze geboren zijn. Sommige blijven zelfs het hele jaar in dezelfde tuin! Ze doen hun naam niet alleen eer aan door hun weinig avontuurlijke karakter, ook nestelen ze in of aan gebouwen. In de buurt van mensen dus. Ze leven ook nog eens in groepsverband, dus als je de huismus 'hebt', zijn ze altijd met meer. Dat samenleven heeft grote voordelen. Ze leren van elkaar wat de beste voerplaatsen zijn en jagen samen de kat

of sperwer weg die het op de eieren of jongen heeft voorzien. Daarnaast levert het tijd op die kan worden gebruikt voor sociale activiteiten zoals gezamenlijk tsjilpen en kwetteren in een boom of struik.

Adverteren

Ze doen alles samen: broeden, slapen, eten zoeken, baltsen, badderen. Zelfs paren doen ze open en bloot, meestal met de eigen partner aan wie ze hun hele leven (van gemiddeld drie, vier jaar) trouw zijn. Zo'n vijftien procent van de jongen is evenwel van een ander mannetje; zowel mevrouw als meneer mus rijdt weleens een scheve schaats. Ze 'doen' het trouwens frequent: de kus van de cloaca, zoals

GEEF VOOR DE HUISMUS

Het vogeltje waar we zo blij van worden moet weer in de lift. Met het nieuwe Bouwbesluit in aantocht liggen er volop kansen en Vogelbescherming zal zich in 2024 daarom extra inzetten voor de huismus. Ga naar vogelbescherming.nl/steundehuisumus of scan de code.



**Voel het moment.
Niet uw uitrusting.**
Maximale beeldkwaliteit.
Minimaal gewicht.



Seeing beyond



Tot 30%
lichter dan
vergelijkbare
kijkers

ZEISS SFL 30 & 40 mm verrekijkers

Met de **ZEISS SFL verrekijkers** (SmartFocus Lightweight) beleeft u met gemak bijzondere momenten. De SFL verrekijker is geoptimaliseerd om zo **licht en compact** mogelijk te zijn en vormt zo een perfecte aanvulling op de SF-familie. Het **nieuwe Ultra-High-Definition (UHD) concept** zorgt voor levensechte kleurweergave en uitermate nauwkeurige details. Dankzij het **SmartFocus concept** is het scherpstelwiel perfect geïntegreerd en kan deze snel en precies worden afgesteld, zelfs met handschoenen aan. De **geoptimaliseerde ergonomie** en grote uittredepupil zorgen voor een ontspannen en ongestoorde kijkervaring. Met de duurzame magnesium behuizing is de kijker gemaakt om u langdurig te voorzien van adembenemende beelden.

www.zeiss.nl/natuur

ZEISS ambassadeur: Debby Doodeman



HUISMUS Shutterstock

de paring wel wordt genoemd, kan wel twintig keer binnen een kwartier plaatsvinden. Voordat het zover is moet het mannetje zorgen voor een geschikte nestplaats. Met een ferm getjilp - het zogenaamde adverteren - maakt hij aan het vrouwtje duidelijk dat hij er een heeft gevonden. Dat tjilpen doet hij trouwens ook om andere mannen te laten weten dat dit zijn territorium is: wegwezen!

Alleseter

Ook voor voedsel zijn huismussen afhankelijk van wat wij mensen ze bewust of onbewust aanbieden. Ze zijn niet erg kieskeurig: bij een onderzoek zijn wel 838 verschillende soorten voedsel gevonden in de magen van huismussen. Ze eten zaden, granen, bloemknoppen, fruit, brood, bessen, pinda's, vetbollen. In de broedtijd eten ze vooral insecten en dat geven ze de eerste dagen ook aan hun jongen. Kuikens die na zo'n twee weken uitvliegen worden overigens nog twee weken door hun ouders gevoerd. Laat een op

WAT KUN JE DOEN OM DE HUISMUS TE HELPEN?

- Plant in je tuin een heg of dichte struik die 's winters groen blijft.
- Kies planten die insecten aantrekken.
- Maai en snoei niet te veel, zodat er volop zaden zijn.
- Zorg voor een vijvertje met aflopende oever, of een lage waterschaal. En ergens een zanderig hoekje.
- Heb je huismussen in je omgeving dan loont het om een nestkast, liever nog meerdere, aan je gevel te hangen.

de grond zittend klein piepend pluizig musje dus altijd met rust; zijn ouders zijn nooit ver weg.

Minder mussen

Doordat huismussen altijd met z'n allen zijn vallen ze op. Bij de Nationale Tuinvogeltelling eindigen ze dan ook altijd met stip op 1. Toch zijn de aantallen sinds de jaren negentig gehalveerd; er zijn nu honderdduizenden huismussen minder. Waarschijnlijk komt dat doordat er minder geschik-

te plekken zijn om te broeden, onder andere door renovatie en isolatie van oude woningen. Ook zijn onze tuinen en parken minder rommelig geworden waardoor er minder te halen is voor huismussen. In 2024 komt er naar verwachting een nieuw Bouwbesluit, waarin waarschijnlijk komt te staan dat in elk nieuwbouwhuis plek moet zijn voor gebouw bewonende soorten zoals huismussen. Da's alvast een fantastische stap. We willen onze mussen toch niet missen? ➤

De vriesfrisse bekoring van TEKST PAULA HUIGEN baardmannetjes

Ook al stukt guur herfstweer de kraag omhoog, zie baardmannetjes in rietpluimen en je vergeet de kou. Het recept: een fikse wandeling door een waterlandschap met veel riet. Zoals de Oostvaardersplassen, het Lauwersmeer of zomaar een stuk langs het IJsselmeer of de Randmeren.



foto: Markus Varesvuo

Vanuit het riet klinken heldere, metalige roepjes; *tjing, tjing*. Soms als een aarzelend beginnende regenbui: eerste enkele druppeltjes, dan ineens meer. Er vliegen koolmeesgrote vogeltjes uit de stengels op, met een lange, uitwaaiende staart. Ze dwarrelen iets verder op de pluimen neer.

EEEN LEVEN LANG RIET

Riet is voor baardmannetjes hun lust en leven. Ze maken er een nest in, voor vier tot acht eieren, en vinden er alles wat hun vogelhart begeert. 's Zomers zoemt en krioelt het er van vliegjes

en muggen, spinnetjes en rupsen. Die plukken ze van de stengels, van boven het wateroppervlak of uit de lucht. De wintertijd biedt volop zaden. Die knabbelen ze behendig uit rietpluimen, of anders uit lisdodde of zegge. Evenzogoed scharrelen ze op de grond, spiedend naar gevallen zaadjes. Het loont altijd de moeite modderige laagjes langs rietzomen op baardmannetjes te inspecteren. Baardmannetjes drinken uit poeltjes of 'slurpen' van regendruppels op stengels. In de winter nemen ze ook vocht op via sneeuw. Hun pootjes met uiterst flexibele

gewrichten en lange tenen zijn de ideale onderdanen om grip te houden op rietstengels.

BAARD OF HANGSNOR

De naam baardman verwijst naar de zwarte bakkebaarden; verlengde veren die over z'n wangen hangen en fraai contrasteren met het pastelblauwe koppetje. De Fransen houden het op een snor, panure à moustache noemen ze hem. Ook de overige kleuren mogen er zijn. Kaneelbruin, afgewisseld met witte en zwarte accenten. Dit clowneske uiterlijk is toebedeeld aan het mannetje. Mevrouw gaat soberder gekleed in een overwegend geelbruin tenue. In de vogelgids vinden we de baardman pal voor de mezen. Maar een mees is het niet. Zijn precieze plaats in de taxonomie, de biologische classificatie, staat nog ter discussie.

INWENDIGE METAMORFOSE

Vanaf de nazomer schakelen baardmannetjes over op zaden. Zaadjes zijn moeilijker verteerbaar dan insecten en daarom ondergaat de baardman twee maal per jaar een wonderlijke verandering. In de lente en zomer is zijn maag klein en zacht, weegt slechts 0,5 tot 0,7 gram. Dat gewicht neemt toe naar 0,9 tot 1,2 gram als zich in het najaar harde plaatjes op de maagwand vormen. In perspectief: deze vogel weegt zo'n 14 tot 16 gram. Daarnaast hebben zaadetende vogels ook altijd steentjes in de maag om het voedsel te

vermalen. In de wintermaanden gaat het gemiddeld om 600 'steentjes' bij de baardman, klein gruis ter grootte van zoutkorreltjes.

VORSTGEVOELIG

In het vroege voorjaar schakelen de baardmannen weer over op dierlijk voedsel. Laat de kevertjes, dansmuggen en vliegjes maar komen. Liefst snel, anders wacht deze vogels een groot probleem. Een late vorst na een zachte voorjaarsperiode kan ze fataal worden. Hun maag heeft zich al ingesteld op insecten, die er dan niet of onvoldoende zijn. Ook zijn ze gevoelig voor strenge winters met langdurige sneeuw, althans de baardmannetjes die niet



foto: Rollin Verlinde/Vilda

zijn uitgeweken naar het zuiden. Gelukkig brengt een paar meestal twee, soms drie of vier broedsels groot. Met de nakomelingen en andere baardmangezinnen vormen ze in het najaar groepjes. En dan zijn we terug bij af: gure herfstdag, kraag omhoog, en uitkijken maar over de rietvelden. >

Acrobatiek in het riet. Het ene moment hangen baardmannetjes ondersteboven om water te drinken. Dan weer balanceren ze op een rietpluim om er de zaadjes van te peuzelen.



foto: Gejo Wassink/Buiten-Beeld

De jubel van de jodelende wulp

Mijn eerste ontmoeting met een wulp vond plaats in de jaren vijftig van de vorige eeuw in een Noord-Hollands duingebied. Ik was een jaar of tien, we waren op vakantie dicht bij de zee en het bordje 'Verboden Toegang' hadden we, al dan niet per ongeluk, over het hoofd gezien. Een wereld vol verrassingen lag voor ons.

De eerste verrassing was een heftig roepende en alarmerende wulp bovenop een duintop. Een imposant gezicht, zo'n grote vogel met een lange kromme snavel. De tweede verrassing was de boswachter. We waren nog maar enkele honderden meters op verboden terrein toen de boswachter ons staande hield. "De wulp vertelde me net dat jullie eraan kwamen jongelui, dus rechtsomkeert, nu!"

En zo was het op veel plekken langs de kust. Als ware duinwachters stonden de wulpenmannen boven op het hoogste duin en zodra er iemand in de buurt kwam sloegen ze, tot vreugde van de boswachters, direct alarm. Die situatie ligt al jaren achter ons. Sinds vossen de duinen hebben bereikt, de recreatie er enorm toenam en de duinen ook steeds droger werden en verder verruigd zijn, is de wulp als broedvogel daar verdwenen.

Maar in de Wieden in Noordwest-Overijssel kom ik hem een jaar of tien later weer tegen, en wat een feest! We varen langzaam door de kronkelende sloten tussen de vochtige hooilanden door en als we in de buurt van zijn nest komen, klinkt er een heftig en alarmerend *juu-juu-juuu*. Zaak dus om snel wat meer afstand te nemen.

Iets later kunnen we genieten van de bijzondere baltsvlucht van de wulpenman, die begint met een stijgende lijn en trillende vleugels, om vervolgens over te gaan in een dalende glijvlucht. Tijdens dit ceremonieel klinkt een heerlijke jodel die garant staat voor een uitbundig voorjaarsgevoel. Steeds sneller klinkt het *oe-iet* en gaat dan over in de jodelende jubel die mijlenver te horen is. Fantastisch!

Ik probeer het altijd na te fluiten maar mijn gefluit haalt het niet bij de onvervalste en ver klinkende wulpenjodel. Als we nog een poosje blijven kijken, zien we ze achter elkaar aanrennen waarna ze opnieuw opstijgen voor een volgende jubelvlucht. Grutto's en Kieviten roepen, water-

snippen mekkeren, tureluurs tureluren, maar er is er maar één die echt kan jodelen en jubelen en dat is de wulp.

Gastvrije boeren

Vossen hebben de Waddeneilanden nog niet bereikt, dus daar broeden nog behoorlijk wat wulpen. Ook in sommige weidegebieden lukt het soms, maar alleen bij gastvrije boeren die een maaibeurt in het voorjaar willen overslaan. Het aardige van wulpen is verder dat ze het hele jaar door zo'n heerlijk melancholische roep laten horen. Daar geniet ik het meest van op een heilige nazomeravond boven het wad.

Ook in de winter kun je ze waarnemen, al is een groepje wulpen dan gemakkelijk over het hoofd te zien. De lichtbruine tinten vallen weg in winterse grijsheid en veel geluid maken ze vaak ook niet. Maar af en toe klinkt dat melancholische *koe-lie...* wat je vrij vertaald ook zou kunnen duiden als *wuu-liep* of, nog wat sneller uitgesproken, als *wuulp* en zo snappen we dat ook deze vogelnaam een onomatopoeie is.

In deze serie nemen Nico de Haan en Elwin van der Kolk je mee in een verrassende vogelwereld.

